

halk arasında Şih Ocağı diye anılır. Zâviye-nin doğusundaki hazîrede Kurtuluş Savaşı sırasında Fransız kuşatmasında şehid düşen bazı önemli şahsiyetler gömülmüştür.

Doğusundan camiye bitişik olan zâviye 6,80 × 6,60 m. ölçülerinde bir zikir meydanı ile meydanın güneyinde iki, kuzeyinde bir odaya sahiptir. Zikir meydanı ortadaki kare kesitli bir ayağa oturan yelpaze tonozla örtülüdür. Zâviye bitişikindeki camiye ve son cemaat mekânına iki kapıyla açılır. Camiye ve doğusundaki hazîreye açılan ikişerden dört penceresi bulunmaktadır. Zikir mekânının kible duvarında bir mihrâbiye, mihrâbiyenin her iki yanında arkasında mevcut iki itikâf odasına açılan birer kapı yer alır. Meydanın kuzeydoğu köşesinde bir başka itikâf hücreci vardır. Odalar dikdörtgen planlıdır ve aynalı tonozla örtülüdür. Kuzeydoğu köşesindeki oda doğusundaki bir pencereyle hazîreye, güneyindeki bir pencereyle zikir mekânına ve kuzeyindeki bir kapıyla giriş dehlizine açılır. Bugün zikir meydanı mescid, güneydeki iki oda depodur, kuzeydeki giriş dehlizine bir kapıyla açılan üçüncü oda ise müezzine aittir.

Doğu-batı doğrultusunda ele alınan hamam sokak kotu yükselince kısmen yol seviyesinin altında kalmıştır. Basamaklarla ulaşılan kare planlı, aydınlık fenerli kubbeye örtülü soğuklukta bir havuz yer almaktadır. Soğukluğun doğu duvarındaki kapıdan beşik tonozla örtülü ılıklığa geçilir. ılıklığin güneybatı köşesinde usturalık mekânı, kuzeybatı köşesinde helâ bulunur. Her iki mekân içten mukarnaslarla bezeli kubbeye örtülüdür. ılıklığin doğu duvarındaki kapıdan kare planlı, üç eyvanlı, köşe odalı, zemininde sekizgen göbek taşı olan, aydınlık fenerli kubbeye örtülü sıcaklığa girilir. Eyvanların hepsi tonozla örtülüdür. Yalnızca doğu eyvanının arkasında yıldız tonozla örtülü bir birim daha yer alır. Köşe odalarından güneybatıdaki dikdörtgen planlı olup kubbeye ve beşik tonozla örtülüdür. Kuzeybatı odası kubbelidir. Kuzeydoğu ve güneydoğu köşe odaları sekizgen planlıdır ve kubbelidir. Sıcaklığın doğusunda beşik tonozlu, kuzey-güney doğrultulu külhan birimi yer alır. Hamam bugün oldukça bakımsızdır.

Avludan biri güneyde, diğeri kuzeyde iki merdivenle inilerek ulaşılan kastel "L" biçiminde bir plana sahiptir. Ortada, 13 × 14,15 m. ölçülerindeki kastelin üzerini "L" şekilli bir ayakla dikdörtgen şekilli bir pâyeye oturan tonozlar örtmektedir. Kastelin kuzey-

batıdaki mekânının üzeri açıktır. Bu bölümün batı duvarına bitişik bir oturma seki ve zemininde bir havuzu bulunmaktadı. Havuzlar abdest almak ve çamaşır yıkamak için düzenlenmiştir. Güney bölümü üç adet çapraz tonozla, doğudaki kuzey-güney doğrultulu on adet helânin açıldığı koridora beşik tonozla örtülüdür. Bu tonozu merkezinden dik şekilde bir beşik tonoz keser. Kastelin güneybatısında kuzeybatı köşesindeki gibi batı yönünden gelen suların döküldüğü bir havuz görülür. Her iki havuzun suyu kanallarla birleşerek helâlara ulaşmaktadır. Kastelin güneydoğu köşesinde bulunması gereken ve bir çeşit gusülhâne olan "çimeceklik" (çimeklik) bugün mevcut değildir. Şeyh Fethullah Külliyesi renkli taş süslemeleri bakımından Memlûk sanatıyla, camide görülen üst örtü yönünden Selçuklu mimariyle benzerliği olan ve farklı yapıları bünyesinde barındıran bir eserdir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, *Defter*, nr. 2134, s. 131; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, IX, 354-355; Cemil Cahit Güzelbey, *Gaziantep Evliyaları*, Gaziantep 1964, s. 66-73; a.m.f., *Gaziantep Câmileri Tarihi*, Gaziantep 1984, s. 155-162; Ali Zavar, *Gaziantep'te Türk Dinî Mimarisi* (mezuniyet tezi, 1970), İÜ Ed. Fak. Sanat Tarihi, s. 14-17; Metin Sözen, *Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan*, İstanbul 1975, s. 213-214; a.m.f., "Eine Moschee von Seltenem Typ in Anatolia: Die Şeyh Fethullah Moschee in Gaziantep", *Anatolica*, III, Leiden 1969-70, s. 177-187; Şerife Cengiz, *Gaziantep Portalleri ve Mimarî Süslemeleri* (mezuniyet tezi, 1979), İÜ Ed. Fak. Sanat Tarihi, s. 18-24; Nusret Çam, *Gaziantep Şeyh Fethullah Külliyesi*, Ankara 1989; a.m.f., "Gaziantep'te Türk Mimarisi", *Osmanlı Döneminde Gaziantep Sempozyumu* (ed. Yusuf Küçükdağ), Gaziantep 2000, s. 1-14; a.m.f., *Türk Kültür Varlıkları Envanteri: Gaziantep*, Ankara 2006, s. 120-145; a.m.f., "Gaziantep'te Kastel Adı Verilen Su Tesisleri", *VD*, XVIII (1984), s. 165-174; İsmail Altıngöz, "Dulkadir Eyâletinin Kuruluşunda Antep Şehri (XVI. Yüzyıl)", *Gaziantep: Cumhuriyetin 75. Yılına Armağan* (ed. Yusuf Küçükdağ), Gaziantep 1999, s. 89-146; Nadir Topkaraoğlu, "Gaziantep Şeyh Fethullah Camii ve Zâviyesi", *VD*, XIX (1985), s. 207-222.

SEVGİ PARLAK

ŞEYH GALİB

(ö. 1213/1799)

Klasik Türk şiirinin
son dönem büyük şairlerinden.

1171'de (1757) İstanbul'da Yenikapı Mevlîhânesi yakınlarındaki bir evde dünyaya geldi. Doğumuna "eser-i aşk" ve "cezbe-tullah" terkipleri tarih düşürülmüş, kendisine mevlîhânenin şeyhi Küçek Mehmed Dede ile halefi Seyyid Ebûbekir De-

de'nin tavsiyesiyle Mehmed Esad adı konulmuştur. Dedesi Mevlî olduğu gibi babası Mustafa Reşid Efendi de Peçuylu Ârif Ahmed Dede'den inâbe almıştır. Annesi Emine Hatun'dur. Divanında ve *Hüsn ü Aşk*'ında belirttiğine göre ilk eğitimini babasından aldı. 1780'de Galata Mevlîhânesi'ne şeyh olan Hüseyin Efendi'den istifade etti. Arapça'yı Hamdi Efendi'den, Farsça'yı Hoca Neş'et'ten öğrendi. Neş'et Efendi kendisine "Esad" mahlasını veriyse de dönemin Esad isimli şairleriyle karıştırılmaması için daha sonra "Galib" mahlasını kullanmaya başladı (Divanında "Esad" elli, "Esad Galib" iki ve "Galib" mahlasları 463 defa geçmektedir).

Divân-ı Hümâyün Kalemî'nde bir müddet çalıştıktan sonra ailesinin pek tasvip etmemesine rağmen 1198'de (1784) Konya'ya gidip Mevlânâ Dergâhı'nda çileye girdi ve Çelebi Seyyid Ebûbekir Efendi'nin sohbetlerinde bulundu. Babası Mustafa Reşid Efendi oğlunun İstanbul'dan ayrılmasına tahammül edemediğinden Çelebi Efendi'ye başvurmuş, o da "tekmil-i çilenin Yenikapı Dergâhı'nda ikmalinin muktezâ-yı merdî ve hüner" olduğunu söyleyerek genç derviş İstanbul'a gönderdi. Galib çilesini 1201'de (1787) Yenikapı Mevlîhânesi'nde tamamlayarak "dede" oldu. Bu arada Ali Nutkî Efendi ile Aşçıbaşı Şerif Ahmed Dede'den epeyce faydalandı. Daha sonra Ali Nutkî Efendi'den hilâfet aldı. 1203'te (1789) Trabzonlu Köseç Ahmed Dede'nin *et-Tuhfetü'l-behiyye fi tarikati'l-Mevleviyye* adlı eserine Ali Nutkî Efendi'nin izniyle *es-Sohbetü's-sâtiye* adıyla bir hâşiye yazdı. Öte yandan Yûsuf Sîneçâk Dede'nin Sütlüce'deki türbesi yanında bir ev satın alarak 5 Receb 1204'te (21 Mart 1790) buraya yerleşti ve Yûsuf Sîneçâk'ın *Cezîre-i Mesnevî* adlı eserini şerhetti. Galata Mevlîhânesi şeyhi Halil Nûman Dede'nin görevinden azli üzerine yerine Konya Şems Dergâhı türbedarı Şemsî Dede tayin edildiyse de İstanbul'a gelirken Kütahya'da vefat ettiğinden 1791'de Konya Âsitânesi şeyhi Mehmed Emin Çelebi'nin emirnamesiyle 9 Şevval 1205'te (11 Haziran 1791) Galata Mevlîhânesi şeyhliği Galib Dede'ye verildi. Bu tayin dolayısıyla III. Selim'le olan dostlukları gelişti. Galib Dede aynı zamanda Türk müzikisi bestekârı olan, "İlhâmî" mahlasıyla şiirler yazan ve hat sanatıyla da uğraşan hükümdara Galata Mevlîhânesi'nin tamiri için bir kaside takdim edince padişah onun arzusunu yerine getirerek tekkeyi tamir ettirdi (1792). 4 Ağustos 1792 tarihinde yapılan ilk mukabele vesilesiyle Şeyh Galib'in

kaleme aldığı on sekiz beyitlik tarih manzumesi Galata Mevlevihânesi'nin kapısına yazılmıştır. Hükümdarın tekke ile ve Şeyh Galib'le alâkası 1793'te mevlevihâneye bir şadırvan, 1794'te semâhâne içine bir mahfel-i Hümâyün yaptırmasıyla devam etti, ayrıca 1795'te semâhâneyi yeniden tamir ettirdi. Şeyh Galib'in bunlar için kaleme aldığı tarih manzumeleri divanında yer almaktadır. Semâhâne için yazılan dokuz beyitlik tarih manzumesi binanın kapısına da yazılmıştır. Ayrıca Humbarahâne-i Cedîd'de yapılan Yenicami'deki mesnevihanlık da Şeyh Galib'e verildi ve padişah burada icra edilen mukabelelere genellikle katıldı. III. Selim'in Şeyh Galib'e olan ilgisi kendisine Cevrî hattıyla yazılmış bir *Meşnevi* hediye etmesi, 1793'te kardeşi Beyhan Sultan'la birlikte 300 altın sarfederek divanını ciltletip tezhip ettirmesi yanında 10 Safer 1209'da (6 Eylül 1794) çıkardığı bir fermanla mesnevihanlıkların inhâsının da Şeyh Galib'e verilmesiyle sürdü. Şeyh Galib'in devrin sosyal ve siyasî hadiselerine de uzak durmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim Nizâm-ı Cedîd teşebbüsüne karşı Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhi Mehmed Çelebi'nin rehberliğinde bir muhalefetin yürütüldüğü fakat Şeyh Galib'in bunu desteklediği Başbakanlık Arşivi'ndeki kayıtlardan anlaşılmaktadır.

1209'da (1794) annesi Emine Hatun'un, 1211'de (1796) müridi ve "yâr-ı gâr"ı Esrar Dede'nin vefatı Şeyh Galib'i derinden üzdü; Esrar Dede için bir mersiye kaleme aldı. Bir yıl sonra hastalanan Şeyh Galib'in hastalığına dair çeşitli rivayetler ileri sürülmüştür. Genç yaşta şeyh olması, geniş bilgisi, sarayın kendisine teveccühü, akrasını arasında nisbetsiz bir saygınlığının bulunması sübjektif kanılara yol açmıştır. En son şiiri olan Hamdullah Efendi'nin verdiği "henüz" redifli Farsça gazele yaptığı nazırede ölümünün yaklaştığını ima eden beyitler vardı. Şeyh Galib 27 Receb 1213 (4 Ocak 1799) tarihinde vefat etti. Ali Enver, *Semâhâne-i Edeb*'de cenazenin yıkanması sırasında babası Mustafa Reşid Efendi'nin ağlayarak, "Ah oğul! Bu tahtaya o kara sakal yakışmıyor" dediğini nakleder. Şeyh Galib'in kabri, Beyoğlu ilçesinde bugün Divan Edebiyatı Müzesi olarak faaliyet gösteren Galata Mevlevihânesi bahçesinde, içinde ayrıca dört sandukanın bulunduğu İsmâil Ankaravî Türbesi'ndedir. Şeyh Galib'in Şerife Âişe adında bir şeyh kızıyla evlendiği, bu evlilikten Zübeyde isminde bir kızı, Ahmed ve Mehmed isimlerinde iki oğlu olduğu, Şer'î Siciller Arşivi'nde bulunan tereke kayıtlarından ve şairin ölümü

dolayısıyla padişahın bir fermanla çocuklarına Gümrük Mukâtaası'ndan 30'ar akçe maaş tahsis ettiğine dair belgeden anlaşılmaktadır. Esrar Dede'nin divanında kızı Zübeyde'nin doğumuna düşürülmüş bir tarih de bulunmaktadır.

Nedim ile lirizmde, Nâbi ile hikemî tarzda en güzel örneklerini veren klasik şiirin artık tekrara ve taklide düştüğü bir dönemde yetişen Şeyh Galib'in divan şiirinin son büyük şairi olduğunda hemen bütün tenkitçiler birleşir. Ahmet Hamdi Tanpınar'a göre *Hüsn ü Aşk*'in baş tarafındaki Nâbi eleştirisiyle gerçekte şair değil ilk defa şiir geleneği hedef alınmıştır. Hayâfî Bey, Nefî, Fehîm-i Kadîm, Neşâtî ve Fasîh Ahmed Dede'den etkilenen Şeyh Galib'in klasik mazmunları kullanmakla beraber şiirde bilinçli şekilde yeniliği aradığı kendi ifadelerinden anlaşılmaktadır. Çoğu alışılmış tarzı devam ettiren gazel ve kasidelerinin dışında özellikle terciibend, terkibi-bend, müseddes ve tardiyelerindeki hayaller, soyut ve somut kavramları birbirine yaklaştıran terkipler kendisinden bir asır sonra bunları deneyecek olan Edebiyat-ı Cedîde şairlerini müjdelere. Şeyh Galib gelenekten intikal eden, alışkanlıkların yonettiği bir şiir mekanizması yerine çok defa tesadüfî olmayarak seçtiği vezinleri, kafiyeleri, iç sesleri (aliterasyon ve asonans), girift mazmunları ve itinalı diliyle divan şiirinde son büyük hamleyi yapmıştır. Bu hamlede sebki Hindî akımına mensup şairlerin etkisi önemlidir. Başta Şevket-i Buhârî olmak üzere Hint, Afgan ve Türk edebiyatlarında güçlü taraftarları bulunan sebki Hindî mektebine bağlı şairlerin en önemli özellikleri anlamın bilmeceye dönüşecek kadar derin, girift, zarif ve ince olmasına özen göstermeleri, hayal güçlerini son sınırına kadar kullanarak anlamı şaşırtıcı güzellikte imajlarla ve duyulmadık maz-

munlarla zenginleştirmeleridir. Galib bir rubâisinde mazmunlarını anlamayanları ayıplamayacağını, çünkü bunların her birinin "güher-i gayb-ı hüviyyet" olduğunu ve akıl dalgıcının bu incileri bulup çıkaramayacağını söylerken aslında sebki Hindî'yi tarif etmektedir. Şeyh Galib'in divanındaki şiirlerin tamamı değilse bile büyük bir kısmı bu tarife uyar. Onun sebki Hindî anlayışına uygun biçimde yazdığı, "hâyide edâ"dan (eskiden beri söylenen, çok duyulmuş bayağı söz) uzak, girift bir anlam örgüsüne sahip, zarif, fakat zaman zaman yadırganacak derecede hayallerle ve ince bir lirizmle bezenmiş şiirler gerçek Galib'i ortaya koyar. Şeyh Galib çağdaşlarına meydan okurken şiire Şevket-i Buhârî'nin penceresinden bakmaktadır ve Nâbi'nin *Hayrâbâd*'ının etkisini ortadan kaldırmak amacıyla yazdığı *Hüsn ü Aşk*'teki bütün hayaller "hayâl-i Şevket" gibi ince şekilde işlenmiştir. Daha sonra III. Selim'i övmek için yazdığı kısa bir mesnevîde yaklaşık aynı kelimeleri kullanarak adını bir bakıma ince hayallerin sembolü olarak zikreden Galib bu İranlı şaire ömrünün sonuna kadar mânevî bir bağlılık duymuştur.

Şeyh Galib, altı ay gibi kısa bir sürede yazdığı *Hüsn ü Aşk*'in sonundaki "Fahriyye-i Şâirâne"de poetikasının temel ilkelerini anlatmıştır. Yaşadığı devirde ciddiye alınacak tek şair bile bulunmadığını, kendi bulduğu hazineyi yine kendisinin tükettiğini söyleyerek sözde sultanlığını ilân eden Galib yepyeni bir şiir anlayışı getirmekle kalmamış, geniş ilhamı ve engin hayal gücü sayesinde çok özel bir şiir iklimi kurmuştu ve daha ilk mısralarından itibaren okuyucuyu bir ışıklar ve renkler dünyasına götürüyordu. Tanpınar bu sebeple onun şiirini "avize gibi renk ve ışık dolu" şeklinde tarif etmiştir. *Hüsn ü Aşk*'in bir başka bölümünde sözü yaşadığı dönemin şiir ortamına getiren Galib, bu ortama hâkim olduklarını düşündüğü "müteşair"leri (şairlik taslayanlar) birkaç gruba ayırarak alaylı bir dille eleştirir. Birinci gruptakiler eski neslin şiiri de beraberinde götürdüğünü, kendilerinin onlardan geriye kalmış birkaç şair olduklarını, bunun için değerlerinin bilinmesi gerektiğini söyleyerek birbirlerine dalkavukluk ederler. Bunlar, inşâ gücünden mahrum olduklarını gizlemek için öteden beri dünyada söylenmedik söz kalmadığını ileri sürmekte, biki-mazmûnu inkâr etmektedir. Şairlik iddiasındaki ikinci grup kâtip sınıfındadır. *Münşeât-ı Râgıb*'i ezbere bilen ve sözlerini istilahlara boğarak konuşan bu

Şeyh Galib'in Galata Mevlevihânesi avlusundaki türbesi içindeki sandukası

şairler gerçek şiire güçleri yetmediğinden mey, mahbub, şarap vb. şeylerle dolu tatsız manzumeler üretirler. Üçüncü grup medreselilerdir. Onlardan hiç şair çıkmayacağını düşünen Galib yazdıklarından söz etmeyi bile gereksiz görür. *Telhis*'teki belâgat kaidelerini bu kaideleri açıklamak için verilen örneklerle birlikte ezberlemeyi şairlik iddiasına kalkışmak için yeterli sayan bu takımın saf şiiri küçümsediğinden söz ederken "şehd-i nazm" (şiir balı, halis şiir) tabirini kullanan Galib sembolistlerin anladığı mânada saf şiiri onlardan çok önce farketmiş görünmektedir.

Hüsn ü Aşk'ta çağdaşlarını eleştirirken, "Şiir ne değildir?" sorusunun cevabını arayan ve poetikasını bu eleştiriler üzerine kuran Şeyh Galib'e göre yeni söz söyleme imkânı kalmadığı iddiası doğru değildir. Varlıkta değişme ve yenilenme varsa sözde de olmalıdır. Zira kullarına söz feyzini ihsan eden Allah feyyâz-ı sühandır ve feyz-i sühan sonsuzdur; sözlerin önceden gelenler tarafından tüketilmiş olması ve kendilerine söz feyzi ihsan edilmiş şairlerin söylenmiş tekrar söylemeleri düşünülemez. Şeyh Galib bu fikrini açıklarken "bikr-ı mazmûn, mazmûn-ı nev" gibi tabirler kullanır. Ona göre halis şiir bir çeşit vahiydir ve elbette bu cevher taze edâ gerektirir. Gerçek şairin hayal şahini en çapraşık yollarda bile yönünü kaybetmez, dedikodu devine çarpılmadan şiir ceylanını avlayıverir. Şiirde yeni bir yol açmaya çalışan Galib'in kendisinden öncekilerle hesaplaşma ihtiyacını duyması tabiidir. Bu yönüyle eski şiire en güçlü eleştirinin Nâmık Kemal ve Ziyâ Paşa'dan çok önce Galib'den geldiği söylenebilir. Bu eleştiri gücü sayesinde, eski şiirin zaman zaman güçlü şairleri bile "hâyi'de edâ"ya mahkûm

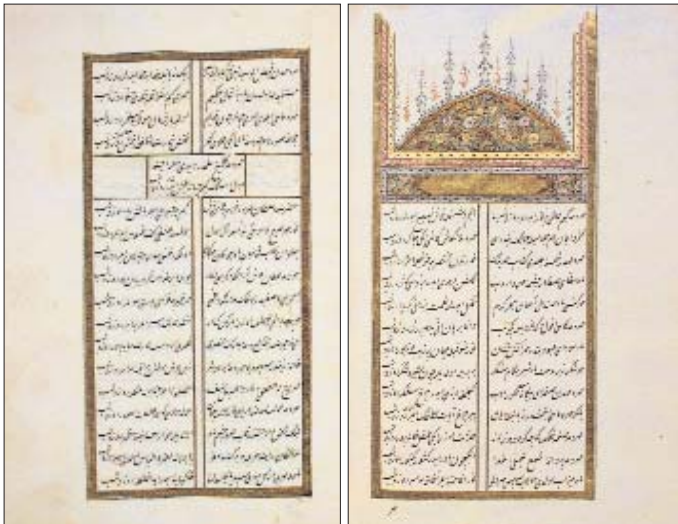
eden zincirlerinden kurtularak gerçekten "nev" sıfatını taşıyan bir yol açmıştır. Şeyh Galib şiirinin yeniliği, farklılığı ve bünyesinde taşıdığı özellikler sebebiyle gündemden hiç düşmemiş, çağdaşlarından başlayarak günümüze kadar çok sayıda şairi derinden etkilemiştir ve etkilemeye devam etmektedir.

Eserleri. 1. *Divan*. 1781 yılında henüz yirmi dört yaşında iken divanını tertip eden Şeyh Galib daha sonra yazdığı şiirlerle eserini 5500 beyite çıkarmıştır. Muhsin Kalkışım (1992, İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü) ve Abdülkadir Gürer (1994, AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü) tarafından birer doktora çalışmasına konu edinilen divanın çoğu İstanbul kütüphanelerinde olmak üzere kırkın üzerinde nüshası mevcuttur. Türkiye dışında ise Kahire, Londra ve Paris'te altı nüshası bulunmaktadır. 1252'de (1836) ta'lik hattıyla basılan divanda yirmi dokuz kaside, bir terciibend, dört ter kibibend, yedi müsemmen, sekiz müseddes, on yedi tahmîs, dört muhammes, bir tard ü rebk, altı murabba, altı şarkı, on üç mesnevi, bir bahr-i tavîl, bir tezkire, 372 gazel, 130 kıta, altmış üç rubâî, doksan beş beyit ve beş mısra yer almaktadır. Bunlar arasında III. Selim için on bir kaside, yirmi dört tarih, bir terciibend, bir şarkı, iki mesnevi ve altı beyit bulunmaktadır. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki bir nüshasında (Hazine, nr. 941) hece vezniyle kaleme alınmış bir türkû vardır. Divandaki tarih manzumeleri üzerine Muhsin Macit yüksek lisans tezi (1989, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü) hazırlamıştır. 2. *Hüsn ü Aşk**. 1783'te kaleme alınan, 2041 beyit ve dört tardiyeyden oluşan tasavvufî, fantastik ve sembolik bir mesnevidir. Eserde tasavvuf yo-

Şeyh Galib'in *Hüsn ü Aşk* adlı eserinin müellif hattı nüshasından bir sayfa (Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 171, s. 24)

lundaki bir sâlikin seyr ü sülûk-i rûhânîsi anlatılmaktadır. Otuzun üzerinde yazma nüshası ve muhtelif neşirleri bulunan *Hüsn ü Aşk* (meselâ Bulak 1252; İstanbul 1304, 1341) Tâhirülmelevî (İstanbul 1339), Vaffi Mahir Kocatürk (İstanbul 1944), Orhan Okay – Hüseyin Ayan (İstanbul 1975) ve Muhammed Nur Doğan (İstanbul 2002) tarafından yayımlanmıştır. Abdülbaki Gölpınarlı ise Şeyh Galib'in el yazısıyla olan nüshanın tıpkıbasımını yapmış, eseri yeni harflere aktararak sadeleştirmiştir (İstanbul 1968). 3. *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*. Yûsuf Sîneçâk'ın eserine 1790'da yazılmış bir şerh olup müellifin Türkçe tek mensur eseri olması bakımından ayrıca önem taşımaktadır. Şeyh Galib bu eseri yazarken Yûsuf Sîneçâk'ın Sütluçe'deki kabrine bakan evde ikamet ediyordu. Yûsuf Sîneçâk, *Meşnevî*'den 366 beyit seçerek bir antoloji meydana getirmiştir. Daha önce Abdullah Bosnevî, Mehmed İlmî Dede ve Cevrî İbrâhim Çelebi'nin şerhettiği eserin bu yeni şerhi mübtediler için kaleme alınmıştır. Şeyh Galib bu eseri, üstadı Ali Dede Efendi'nin teşvikiyle ve içinde bulunduğu kültür ve mâneviyat ortamına karşı bir minnet borcu düşüncesiyle yazmıştır. Şerh, genel anlamda bir müntehabât olmakla birlikte *Meşnevî*'den seçilen be-

Şeyh Galib divanının ilk iki sayfası (Konya Mevlânâ Müzesi Ktp., nr. 2419)

yitler kendi aralarında bir konu bütünlüğü oluşturmaktadır. Yazar eserini "Tenbih" bölümünde bu hususa özellikle değinmekte ve yerine göre beyitlerin iki vecih üzere açıkladığını belirtmektedir. Eser üzerine Mehmet Malik Bankır doktora (*Şerh-i Cezire-i Mesnevi: İnceleme-Metin-Sözlük*, 2004, İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü); Mahmut Aslantürk yüksek lisans tezi (*Şerh-i Cezire-i Mesnevi: İnceleme-Transkripsiyonlu Metin-İndeks*, 1996, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü) hazırlamış, şerh ayrıca Turgut Karabey, Mehmet Vanlioğlu ve Mehmet Atalay tarafından neşredilmiştir (Erzurum 1996). 4. eş-Şoḥbetü's-şâfiye. Trabzonlu Şeyh Köseç Ahmed Dede'nin *et-Tuḥfetü'l-behiyye fi tarîkatî'l-Mevleviyye* adlı Arapça risâlesine yine Arapça yazılan bir ta'likattir. Şeyh Galib, Mevlevî âdâb ve erkânından bahseden bu küçük risâleyi 1789 yılında kaleme almıştır. Ahmet Remzi Akyürek tarafından *es-Şoḥbetü's-şâfiye'nin en-Nushatü's-şâfiye fi terceme-ti's-soḥbeti's-sâfiye* ismiyle yapılan Türkçe tercümesini İbrahim Kutluk yayımlamıştır (TDED, 1948, III/1-2, s. 21-47). Şeyh Galib ayrıca Esrar Dede'nin *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye*'sindeki şiiirleri derlemiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Şeyh Galib Divânı (haz. M. Muhsin Kalkışım), Ankara 1994; Sâkıb Dede, *Sefîne*, II, 30-32, 149; Esrar Dede, *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye* (haz. İlhan Genç), Ankara 2000, s. 372-400; Halil Nûri, *Târih*, Süleymaniye Ktp., Âşir Efendi, nr. 239, vr. 471^b-473^b; Ali Nutkî Dede – Abdülbâki Nâsir Dede, *Defter-i Derişân*, Süleymaniye Ktp., Nâfiz Paşa, nr. 1194; Ali Enver, *Semâhâne-i Edeb*, İstanbul 1309, s. 169-179; Gibb, *HOP*, IV, 175-206; *Osmanlı Müellifleri*, III, 351-352; İhtifalci Mehmed Ziyâ, *Yeni Kapı Mevlevîhânesi* (haz. Murat A. Karavelioğlu), İstanbul 2005, tür.yer.; Ali Nihad Tarlan, *Şeyh Galib, Hayatı ve Şiiirleri*, An-

kara 1939; a.mlf., *Edebiyat Meseleleri*, İstanbul 1981, s. 86-89, 94-117; Naci Sami Okçu, *Şeyh Galib: Divanı ile Hüsni ü Aşk'ında Dinî ve Tasavvufî Unsurlar* (doktora tezi, 1977), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; a.mlf., *Şeyh Galib, Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri, Şiiirlerinin Umûmî Tahlili ve Divan'ının Tenkidli Metni*, Ankara 1993; a.mlf., "Hüsni ü Aşk", *DİA*, XIX, 29-31; W. Kirmani, "Tradition and Rationalism in Ghalib", *The Rose and Rock: Mystical and Rational Elements in the Intellectual History of South Asian Islam* (ed. B. B. Lawrence), Durham 1979, s. 32-60; V. R. Holbrook, *Galib's Beauty and Love: The Ultimate Romance* (doktora tezi, 1985), Princeton University; a.mlf., *Aşkın Okunmaz Kıyılar* (trc. Erol Köroğlu – Engin Kılıç), İstanbul 1998; a.mlf., "Originality and Ottoman Poetics: In the Wilderness of the New", *JAOS*, CXII/3 (1992), s. 440-454; Halûk İpekten, *Şeyh Galib, Hayatı, Eserleri, Sanatı ve Bazı Şiiirlerinin Açıklamaları*, Erzurum 1991; Cemâl Kurnaz, *Divan Edebiyatı Yazıları*, Ankara 1997, s. 421-427; İnci Enginün, "Şeyh Galib'in Bugüne Etkisi", *Prof. Dr. Nihad M. Çetin'e Armağan*, İstanbul 1999, s. 117-144; İskender Pala, *Şeyh Galib: Biyografik İnceleme*, İstanbul 2001; Ahmet Arı, *Galib Dede'nin Aşk Ateşi: Şeyh Galib Divanı'nda Aşk*, Isparta 2003; Hanife Koncu, "Şeyh Galib Divânı'nda 'Aşk, Âşık, Ma'sûk' Etrafında Oluşan Bazı Anlam İlgileri", *Sanat ve İnanç* (haz. Banu Mahir – Hâlenur Kâtiipoğlu), İstanbul 2004, I, 213-222; *Şeyh Galib Kitabı* (haz. Beşir Ayzavzoğlu), İstanbul 1995; M. Fuad Köprülü, "Tetebbuat-ı Edebiyye: Şeyh Galib", *SF*, XLIII/1110-1118 (1328); a.mlf., "Şeyh Galib'e Dâir", *YM*, III/59 (1918), s. 123-124; G. W. Gawrych, "Şeyh Galib and Selim III: Mevlevism and the Nizâm-i Cedid", *IJTS*, IV/1 (1987), s. 91-114; Cem Dilçin, "Şeyh Galib'in Şiiirlerinde III. Selim ve Nizâm-ı Cedid", *TDe.*, XI/1 (1993), s. 209-219; a.mlf., "Şeyh Galib'in Mevlevî-hanelerin Tamirine İlişkin Şiiirleri", *Osm.Ar.*, sy. 14 (1994), s. 29-76; M. Muhsin Kalkışım, "Şeyh Galib, Mevlevîlik ve Şia", *Akademik Yorum*, sy. 4, Trabzon 1993, s. 53-55; a.mlf., "Şeyh Galib'in Şiiir ve Sanat Anlayışı", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Bülteni*, sy. 2, Kahramanmaraş 1994, s. 6-9; a.mlf., "Şeyh Galib'in Bir Tercibendini Şerh Denemesi", *Akademik Bakış*, sy. 2 (1997), s. 56-61; Beşir Ayzavzoğlu, *Kuşunun Son Şarkısı*, İstanbul 2006, s. 18-27; a.mlf., "Sütücce'deki Ev", a.e., XXXVII/424 (2009), s. 4-9; Ha-

lil Çelik, "Tenkitli Metin Yöntemi Açısından Üç Şeyh Galip Divanı", *Bilgi: Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, sy. 2, Ankara 1996, s. 284-289; İlhan Genç, "Şeyh Galib'in Hayatına Dair Bazı Tespitler", *Harman*, sy. 46 (1996), s. 12-15; Günay Kut, "Şeyh Galib ve Ötekiler", *Ludingirra*, sy. 10-11, İstanbul 1999, s. 132-140; Abdülkadir Gürer, "Şeyh Galib'in Şiiirlerinde Bir Anlatım Özelliği", *TDe.*, XIII/1 (2000), s. 99-108; a.mlf., "Şeyh Galib Hakkında Yeni Bilgiler", a.e., XIII/1 (2000), s. 203-226; Betül Sinan, "Necati Bey ve Şeyh Galip Literatürü", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, V/10, İstanbul 2007, s. 565-586; Talip Mert, "Fakirhane-i Galib Dede", *Türk Edebiyatı*, XXXVII/424 (2009), s. 10-14; Abdülbâki Gölpınarlı, "Şeyh Galib", *İA*, XI, 462-467; Fahir İz, "Ghalib Dede", *EL²* (İng.), II, 999-1000.

M. MUHSİN KALKIŞIM

ŞEYH HAMDULLAH

(bk. HAMDULLAH EFENDİ, Şeyh).

ŞEYH-i İLÂHÎ

(bk. ABDULLAH-i İLÂHÎ).

ŞEYH LUTFULLAH CAMİİ

İsfahan'da

XVII. yüzyılda inşa edilen cami.

Safevî dinî mimarisinin en meşhur örneklerinden biri olup Meydân-ı Şâh'ın (Meydân-ı Nakş-ı Cihân) doğu tarafında yer alır. Saray halkının özel kullanımı için inşa edilen camiye Âlî Kapu Sarayı'ndan meydana inilerek ulaşılır. Sarayın diğer men-suplarının ibadetleri için aynı meydanın güney kenarında yaptırılan Mescid-i Şâh yer almaktadır. 1011-1028 (1602-1618) yılları arasında inşa edilen cami önceleri Sadr ve Fethullah Camii diye anılırken daha sonra Şah Abbas'ın kayınpederi Şii âlimi Şeyh Lutfullah'ın adını almıştır. Meydân-ı Şâh'ta sarayın ve caminin birlikte inşası, Safevî hükümrânlığının dünyevî ve uhrevî kökenlerini hem teorik hem pratik olarak sembolize etmektedir. Dış cephesinde ve içindeki Arapça kitâbelerin muhtevası da yapının bu rolüyle irtibatlıdır. Caminin inşa kitâbeleri ve kubbe kasnak yazıları Ali Rızâ-yı Abbâsî'nin eseridir. Kitâbelerde adı geçen diğer ustalar Bâkır-ı Bennâ ve 1028 (1619) tarihli mihrapta imzası bulunan Muhammed Rızâ b. Hüseyin İsfahânî'dir.

Caminin süslemeleri klasik ve gösterişli Safevî bezemelerini andırmasına rağmen saraylıların ibadetine ayrılan bölüm alışılmış aksine basit planlıdır. 2500 m²'lik

Şeyh Lutfullah Camii – İsfahan / İran